

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی؛ راه رفته و راه پیش رو

گزارش دهمین نشست از سلسله نشست‌های علمی علوم انسانی و اسلامی دیجیتال در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

پنج‌شنبه ۱۴۰۱/۹/۱۷

ارائه‌دهنده: دکتر علیرضا طالب‌پور

«دکترای کامپیوتر از انگلستان: رشته الکترونیک، گرایش پردازش تصویری»، «رئیس پژوهشکده اعجاز قرآن دانشگاه شهید بهشتی» و «عضو هیئت علمی دانشکده مهندسی و علوم کامپیوتر دانشگاه شهید بهشتی»

اشاره

به مناسبت هفته پژوهش، دهمین نشست از سلسله نشست‌های علوم اسلامی و انسانی دیجیتال با موضوع «مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی راه رفته و راه پیش رو» در تاریخ ۱۷ آذر ۱۴۰۱ در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی در شهر مقدس قم برگزار گردید. در این نشست، آقای دکتر طالب‌پور، ریاست پژوهشکده اعجاز قرآن دانشگاه شهید بهشتی، میهمان اصلی این برنامه بودند که به ارائه سخن پرداختند.

ایشان، خود از جمله مؤسسان مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی بوده‌اند؛ اما علاوه بر این، ریاست پژوهشکده اعجاز قرآن و پژوهشکده فضای مجازی و پژوهشکده مطالعات میان‌رشته‌ای قرآن، از جمله مسئولیت‌های ایشان بوده است. از دیگر افتخارات ایشان، دریافت لوح تقدیر به عنوان خادم قرآن در سال ۱۳۷۵، عضو هیئت علمی برتر در ارتباط با جامعه و صنعت دانشگاه شهید بهشتی در سال ۱۳۹۸، پژوهشگر برگزیده دانشگاه شهید بهشتی بر اساس شاخص ارتباط با صنعت در سال ۱۳۹۶، همچنین، پژوهشگر برگزیده پژوهشکده فضای مجازی در سال ۱۳۹۲ است.

تولید پالایش هوشمند محتوا، همکاری در پژوهش‌های قرآنی و ارائه و اجرای طرح‌های فرهنگی جدید با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، بررسی اعجاز علمی قرآن و تهیه محتوا برای کتابخانه دیجیتالی و نیز آزمایشگاه گرافیک کامپیوتری، از دیگر فعالیت‌های دکتر طالب‌پور است. همچنین، ایشان مؤلف کتاب‌های: پردازش تصویر فناوری اطلاعات و ارتباطات، تجارت الکترونیک و هوش تجاری و رویکرد مدیریتی هستند.

آنچه در ادامه می‌آید، مهم‌ترین سخنان ایشان در این جلسه است که از نظر می‌گذرد.

اهمیت فعالیت‌های رایانه‌ای در زمینه علوم اسلامی

در ابتدای این جلسه، حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر بهرامی، مدیر مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، ضمن خوشامدگویی به حضار محترم، به‌ویژه آقای دکتر طالب‌پور، ایشان را اولین مدیرعامل مرکز خواندند و گفتند:

«جناب آقای دکتر طالب‌پور، اولین مدیرعامل مرکز و جزو مؤسسان اصلی مرکز نور هستند که امروز زحماتشان موجب بهره‌مندی همه ما و حوزویان از این آثار است. ایشان و همکارانشان، زمانی که

گام در این مسیر گذاشتند و جوانی خودشان را مصروف این کار نمودند، شاید خیلی‌ها از آینده این مسیر تصویری نداشتند.

در ابتدای کار، گاهی از برخی بزرگان حوزه شنیده می‌شد که به دنبال درس و بحث بروید که از این کارهای رایانه‌ای ثمره‌ای برای علوم اسلامی بیرون نخواهد آمد؛ ولی امروز ما وقتی با پژوهشگران و محققان بنام صحبت می‌کنیم، می‌گوییم اگر این نرم‌افزارها در اختیار ما نباشد، خلع سلاح می‌شویم یا خیلی از پژوهش‌های ما میسر نخواهد بود.

لازم است تأکید کنیم هوشمندی و نگاه بلندنظرانه مقام معظم رهبری که در همان برهه، اهمیت و عظمت کار را شناختند و

دکتر بهرامی:

هوشمندی و نگاه بلندنظرانه مقام
معظم رهبری که در همان برهه،
اهمیت و عظمت کار را شناختند و
در طی این سالیان، حمایت لازم
را به عمل آوردند، در حفظ این
جایگاه تأثیر بسیاری داشته است. البته
نباید از نظر دور داشت که اقداماتی
که آن روزها صورت گرفت تا ما
امروز در این جایگاه باشیم، ناشی از
یک آینده‌پژوهی و نگاه بلند بود تا
امروزه ثمرات خودش را نشان دهد.
بنابراین، اگر بخواهیم همان کارها را
تکرار کنیم، در آینده دستمان خالی
خواهد بود؛ چرا که سرعت پیشرفت
فناوری اطلاعات، حتماً ما را با فضایی
متفاوت‌تر، پیچیده‌تر و توسعه‌یافته‌تر
مواجه خواهد نمود

۱۳۶۶/۱۲/۱۷ به آقای مهندس انتظاری دادم که در حل حاضر، عضو حقیقی شورای عالی فضای مجازی است. بنده در آن سال، کارآموزی را در مرکز تحقیقات مخابرات می‌گذراندم. کاری که انجام می‌دادم، این بود که با زبان اسمبلی با کامپیوتر کار می‌کردیم و توانسته بودیم معجم الفاظ سوره بقره را آماده کنیم.

مهندس انتظاری به من اجازه دادند که یکی از دستگاه‌های لاله ۸ (کامپیوترهای قدیمی) را که قدیمی بود و دیسکتی نسبتاً بزرگ داشت و فقط ۱۲۸ کیلوبایت ظرفیت داشت، به علما و اساتید حوزوی نشان بدهم و بگویم که با این کامپیوتر، چه کارهایی را می‌توان انجام داد.

در سال ۱۳۶۷ ما سمیناری در مرکز باقر العلوم داشتیم. در آنجا طرحی ارائه شد که برخی جزئیاتش را خدمت شما عرض می‌کنم. مقدمه طرح، راجع به خصوصیات و کارکرد کامپیوتر بود و در ادامه، به طرح‌های مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی پرداختیم؛ البته در آن سال، این مرکز را به عنوان یک شرکت خصوصی تأسیس کرده بودیم.»

اولین فعالیت‌های مبتنی بر رایانه

دکتر طالب‌پور، در ادامه سخنان خود گفت:

«اولین خروجی ما، معجم الفاظ کتاب حدیثی بحار الأنوار بود. در

در طی این سالیان، حمایت لازم را به عمل آوردند، در حفظ این جایگاه تأثیر بسیاری داشته است. البته نباید از نظر دور داشت که اقداماتی که آن روزها صورت گرفت تا ما امروز در این جایگاه باشیم، ناشی از یک آینده‌پژوهی و نگاه بلند بود تا امروزه ثمرات خودش را نشان دهد. بنابراین، اگر بخواهیم همان کارها را تکرار کنیم، در آینده دستمان خالی خواهد بود؛ چراکه سرعت پیشرفت فناوری اطلاعات، حتماً ما را با فضایی متفاوت‌تر، پیچیده‌تر و توسعه‌یافته‌تر مواجه خواهد نمود. از این رو، آینده‌پژوهی و آینده‌نگری را به معنای واقعی باید در دستور کار داشته باشیم.»

تأسیس مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

در ادامه این نشست، آقای دکتر طالب‌پور در بخش اول سخنان خود اظهار داشتند:

«خیلی خوشحالم که امروز در جمع شما هستم. بنده عرایضم را برای ارائه «راه رفته» و تاریخ شکل‌گیری مرکز آماده کردم. راجع به «راه پیش رو» نیز نکاتی را خدمت دوستان ارائه خواهم نمود. تاریخچه‌ای که می‌خواهم عرض کنم، شاید برای حضار شیرین باشد. خیلی از شما در جریان ابتدای تأسیس مرکز نبودید. ابتدا کار این مرکز، با یک نامه شروع شد؛ نامه‌ای که در تاریخ

این طرح، مشکلات زیر حل شده است: پیدا کردن ریشه کلمات، تنظیم کردن کلمات هم‌ریشه بر حسب هیئت، انتخاب عبارت دلخواه برای چاپ در جلوی کلمه مورد نظر، حل مشکل خطا در تنظیم و مشکل حروف چینی. در آن سمینار گفته شد که همه این مشکلات، حل شده است.

دومین خروجی ما، معجم موضوعی بود. آن روزها، با معجم موضوعی مخالفت‌هایی می‌شد؛ چراکه کار معجم را عده‌ای، بسته به سلیقه محقق می‌دانستند و می‌گفتند: این چه کاری است؟ به جای این، همان الفاظ را کار کنیم. استدلال ما این بود که معجم موضوعی کمک می‌کند راحت‌تر دنبال موضوعات در آیات و روایات بگردید. در این طرح، تمامی کتب حدیث و فقه موضوع‌بندی می‌شوند و سپس، با خواستن هر موضوعی تمام مواردی که راجع به این موضوع بحث کردند، کامپیوتر جواب می‌دهند. این طرح به سفارش وزارت ارشاد، روی بحار الأنوار انجام شد. در سال ۱۳۶۷ طبق قراردادی که با وزارت ارشاد منعقد گردید، قرار شد ابتدا روی ده جلد اول بحار الأنوار کار شود. بعد در صورت تأیید، بقیه جلدها نیز در دستور کار قرار گیرد. وقتی کار آماده شد، خدمت وزیر ارشاد بردیم و ایشان به شدت استقبال کردند و گفتند حتماً بقیه جلدها را نیز در دستور کار قرار دهید. در آن جلسه، دوستان وزارت ارشاد از تفسیر کلام ناقوس سؤال کردند. وقتی ملاحظه کردند که چقدر سریع به جواب می‌رسند، دستور دادند تمام ۱۱۰ جلد بحار الأنوار کار بشود. البته این کار انجام نشد و در ادامه، علت انجام نگرفتن را خواهیم گفت.

یکی از طرح‌ها، مربوط به رجال بود که ثمره آن، علاوه بر جمع‌آوری تمامی اطلاعات منظم و غیرمنظم در خصوص فرد، مشخص شدن افراد روایت‌کننده، تعداد دفعات روایت و همچنین افرادی که این شخص از آنها روایت کرده و تعداد دفعات آن بود.

یکی دیگر از طرح‌ها، طرح همگانی کردن کامپیوتر بود که افراد در خانه با داشتن یک دستگاه ارزان کامپیوتر، مانند کمودور به قیمت تقریبی ۲۰،۰۰۰ تومان، به کمک تلفن می‌توانستند با مرکز کامپیوتر تماس بگیرند و دستگاه کمودور خود را از طریق مودم به کامپیوتر مرکزی متصل نمایند و اطلاعات را دریافت کنند. آن روزها شبکه اینترنت نبود. به همین جهت، ما این طرح را در قم راه انداختیم. در این طرح، امکان انجام کارهای تحقیقاتی شخصی با کامپیوتر فراهم می‌شد.

از جمله کارها، جمع‌آوری اطلاعات تبلیغی بود که اطلاعات اولیه از دو جهت جمع‌آوری می‌شد؛ اول، مشخصات مکان‌های مختلف کشور، شهرها و میزان احتیاجات فرهنگی هر حوزه و آنگاه مشخصات تمام مبلغان، شامل: میزان تحصیلات، سابقه تبلیغی، محل تولد و سکونت، تخصص‌های مربوطه. سپس، با برنامه کامپیوتری، بهترین روش برای تقسیم نیروها انجام می‌گرفت.

نکته مهمی که باید مورد توجه قرار داد، این است که لازم است به طور مرتب، با یک ابزاری، شاخص‌های فرهنگی کشور را رصد کنیم. مقام معظم رهبری نیز اخیراً در جلسه با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، به این مهم اشاره کردند. در این صورت،

دکتر طالب پور:

لازم است به طور مرتب، با یک ابزاری، شاخص‌های فرهنگی کشور را رصد کنیم. مقام معظم رهبری نیز اخیراً در جلسه با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، به این مهم اشاره کردند. در این صورت، متناسب با تصمیماتی که گرفته می‌شود، آثار آن و شاخص‌های فرهنگی، قابل رصد و اصلاح خواهد بود؛ از جمله اینکه تصمیمات نادرست، قابل شناسایی خواهند بود. داده‌پردازی، در واقع، همین کار را انجام می‌دهد

تکراری شویم. ایشان فرمودند: شما کاری به بقیه نداشته باشید و خودتان بروید و طرحی آماده کنید. برگشتیم به قم و مشغول به کار شدیم. بعد از دو هفته قرار شد مجدداً خدمت مقام معظم رهبری برویم. طرح هم آماده شده بود. وقتی خدمت ایشان رسیدیم، در اتاق کتابخانه نشستیم. فرمودند: مگر قرار نشد که یک هفته بعد بیایید؟ چرا دو هفته طول کشید؟ این سخن معظم‌له، میزان اهمیت و عظمت کار را نشان داد که حتی تأخیر یک هفته‌ای را هم جایز نمی‌دانستند. در آنجا مقام معظم رهبری در ادامه فرمودند: هر روز که سپری شود و از این تکنولوژی‌ها در اشاعه فرهنگ اسلامی استفاده نشود، ضربه مهمی به ما وارد می‌شود. پشتیبانی رهبر معظم در این جلسه و پس از آن، مهم‌ترین مایه دلگرمی ما در این راه بود.

یکی از چالش‌های سال‌های آغازین کار، بحث تأمین هزینه‌ها بود. در این زمینه، ما اجازه مصرف خمس را هم از مراجع گرفتیم؛ حضرت آیت‌الله العظمی اراکی، حضرت آیت‌الله العظمی گلپایگانی و حضرت آیت‌الله شبیری، این موضوع را تأیید نمودند و اظهار داشتند که صرف سهم مبارک امام در مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی، از مصادیق بارز مصرف وجوهات است.

تصوری که ما در آن روزها داشتیم، این بود که محققان در کمترین وقت به مطالب مورد نیاز خود دست پیدا کنند. فعالیت مرکز از آن

متناسب با تصمیماتی که گرفته می‌شود، آثار آن و شاخص‌های فرهنگی، قابل رصد و اصلاح خواهد بود؛ از جمله اینکه تصمیمات نادرست، قابل شناسایی خواهند بود. داده‌پردازی، در واقع، همین کار را انجام می‌دهد. هوش تجاری و کسب‌وکار نیز به همین می‌بخت می‌پردازد. ما در دانشگاه کاری که مشغول هستیم، به توسعه هوش فرهنگی مربوط است که از شاخص‌های مختلف به صورت هوشمند استخراج می‌شود. اینها کمک می‌کند که داشبوردی مشتمل بر وضعیت جامعه، دانشگاه، حوزه و تبلیغ داشته باشیم و رصد کنیم.»

اهمیت فعالیت‌های مبتنی بر فناوری‌های نوین از نظر مقام معظم رهبری

دکتر طالب‌پور در ادامه، از اولین دیدار خود با مقام معظم رهبری گفتند:

«ما خدمت رهبری توضیح دادیم که این کارها را می‌توان توسط ماشین انجام داد. معجم موضوعی ده جلد اول بحارالأنوار را هم ارائه نمودیم. همچنین، کاری را که در کتب اربعه و مشایخ روات انجام گرفته بود نیز ارائه کردیم. ایشان وقتی این کارها را دیدند، بسیار شگفت‌زده و خوشحال شدند و فرمودند: اکنون پیشنهاد شما چیست؟ عرض کردم بیاییم کارهای تکراری را که در حوزه انجام می‌شود، با کامپیوتر سروسامان بدهیم و مانع انجام کارهای

روز شروع شد و الحمدلله تا به امروز با ارائه آثار فاخر ادامه پیدا کرد. امروز فعالیت‌های مرکز، حوزه و دانشگاه را تحت تأثیر قرار داده است؛ به طور مثال، کاری که راجع به مقالات انجام شده، واقعاً در دانشگاه قابل استفاده است. البته زمینه‌های همکاری با دانشگاه، خیلی بیشتر است.»

خاطراتی از روزهای آغازین

* «در اوایل کار با یک کامپیوتر بزرگ (لاله ۸)، خدمت یکی از آقایان رسیدیم و کاری که عرضه کردیم، لعتی را در ده آیه اول سوره بقره پیدا می‌کرد. بعد یکی از آقایان گفت: آقای طالب‌پور، خدا از کامپیوتر بزرگ‌تر است. گفتم: چه ربطی دارد؟ یعنی فکر کرده بود که ما الآن با این کامپیوتر - نعوذ بالله - به جنگ با خدا آمده‌ایم.»

* «در سال ۱۳۶۸ خدمت آیت‌الله مکارم شیرازی نامه‌ای دادم. ایشان به من فرمودند که من نامه شما را خواندم؛ این قدر برایم جالب بود که اگر اجازه دهید، می‌خواهم در مقدمه تفسیر نمونه جلد ۲۸ چاپ کنم. من همین طور متحیر مانده بودم و تصور نمی‌کردم ایشان این کار را این گونه محکم بگیرند. الحمدلله مراجع هنوز هم خیلی در این مباحث جلو هستند و من شهادت می‌دهم که مقام معظم رهبری، نسبت به سایرین قوی‌تر برخورد نمودند.»

* «در سال ۱۳۷۰ نمایشگاهی در حیاط دارالشفاء دائر نمودیم. در این نمایشگاه، به وسیله ۱۵ کامپیوتر، برنامه‌های مختلفی که در سال‌های نخستین مرکز آماده شده بود، به معرض نمایش درآمد. اساتید و علمای حوزه علمیه قم، تقریباً همه آمدند و از کارها استقبال کردند. همه مراجع حتی مراجعی که اوایل مخالفت‌هایی با این کار داشتند، آمدند و از مقام معظم رهبری بابت این فعالیت‌ها تشکر می‌کردند. تلویزیون یک هفته در آنجا مستقر بود و همه موارد را ضبط می‌کرد. همه بازدیدکنندگان اذعان داشتند که این ابزارها می‌تواند سرعت رسیدن به پاسخ را در پژوهش، بسیار کوتاه کند.»

* «در سال ۱۳۶۹ آیت‌الله مصباح یزدی وقتی کارهای مرکز را مشاهده نمودند، خیلی استقبال کردند؛ اما با وجود این، اشاره کردند که بروید در استان را بخوانید و این اسباب‌بازی‌ها را رها کنید؛ اینها به جایی نمی‌رسد. چند ماه بعد، ایشان کانادا رفتند و ۳ سال هم آنجا بودند و با پیشرفت‌های علمی و بحث‌های مختلف کامپیوتری آشنا شده بودند؛ زمانی که ایشان از کانادا برگشته بودند، به قدری مشوق کارهای ما بودند که ما در مجالس مختلف، از ایشان برای صحبت دعوت می‌کردیم؛ یعنی ایشان مبلغ این قضیه شده بودند.»

* «خاطره دیگری دارم راجع به ایرادی که به کارهای موضوعی می‌گرفتند و می‌گفتند این کار، سلیقه‌ای است. در باره جست‌وجوی

دکتر طالب‌پور:

لازم است دامنه فعالیت‌ها مرکز گسترده‌تر از گذشته شود؛ حتی اگر محدودیتی به جهت اساسنامه وجود داشته باشد، آن را اصلاح کنید. همکاری با مراکز، به‌ویژه مرکز هوش مصنوعی، بیش از گذشته اتفاق افتد. توجه به مسائل کلان کشور در حوزه فرهنگ، به طور ویژه در دستور کار قرار گیرد. ارتباط با مجامع بین‌المللی و استفاده از دانش روز دنیا موجب می‌شود تا مرکز نسبت به داشته‌های خود قوی‌تر عمل کند و ضعف‌ها و کمبودها را با استفاده از دانش روز سریع‌تر برطرف نماید

اصلی وصل می‌کردیم. با این کار، هزینه‌ها خیلی کم می‌شد. تایپ‌سرها با دستگاه کمودور تایپ می‌کردند. سپس، محتوا به سیستم اصلی منتقل می‌شد؛ یعنی به جای اینکه پنج کامپیوتر پانصد هزار تومانی بخریم، با پنج دستگاه بیست هزار تومانی، کار را انجام می‌دادیم.»

* «روزی خدمت مرحوم آیت‌الله شیخ جواد تبریزی رسیدیم. به ایشان عرض کردم که ما در زمینه رجال، این کار را انجام دادیم؛ تشریف بیارید و از نزدیک کارمان را ببینید. ایشان آن زمان در اوقات فراغت خودشان، ترتیب اسانید و مشایخ روایت کتب اربعه را درست می‌کردند. آن روز فرمودند من آمادگی ندارم. بعدها من سر درس ایشان نکته‌ای را عرض کردم. ایشان گفته بودند اگر زراره از شخصی روایت نقل کند، این خصوصیت‌ها را دارد. من پنج سند پیدا کردم و خدمت ایشان ارائه نمودم که این خصوصیت‌هایی را که استاد گفتند، نداشت. ایشان وقتی این اسناد را دیدند، با تعجب به بنده نگاه می‌کردند. من از فرصت استفاده کردم و گفتم اینها از کامپیوتر به دست آمده است. ایشان فرمودند: صبر کن؛ رفتند وضو گرفتند، عبا پوشیدند و با من همراه شدند. وقتی کارها را از نزدیک مشاهده نمودند، فردا سر درس از فعالیت‌ها تمجید کردند و گفتند: کار خیلی خوبی انجام گرفته است.»

در هر صورت، اینها خاطراتی بود که با آن خوش هستیم و هیچ لذتی بالاتر از این نیست که کاری که انجام شده، روزه‌روز به جلو حرکت کند.»

لفظی نیز برخی می‌گفتند: وقتی به صورت دستی دنبال مطلبی بگردیم، ده تا مطلب دیگر را هم در کنار این می‌بینیم؛ اما در جست‌وجوی ماشینی، مستقیم سراغ مطلب مورد نظر می‌رویم و از آن مطالب اضافی بهره نمی‌بریم. من به این افراد می‌گفتم: شما پنج ساعت وقت صرف می‌کنید و ده تا مطلبی که نمی‌خواهید را می‌بینید؛ اما با جست‌وجوی ماشینی پنج ساعت وقت صرف می‌کنید؛ اما صد مورد مطلبی که می‌خواهید را پیدا می‌کنید. کدام یک از اینها بهتر است؟»

* «در کار موضوعی خیلی بحث‌ها داشتیم که روش کار ما با همین بحث‌ها اصلاح می‌شد؛ به عنوان نمونه، آیت‌الله محمدی عراقی در جلسه‌ای به ما گفتند: موضوع نماز در بلاد کبیره را در ده جلد اول بحار الأنوار جست‌وجو کنید. ما نمایه‌های صلات و بلاد را به صورت جدا جدا زدیم. پاسخی که سیستم داد، «ثواب قرائت سوره بلد فی الصلاة» بود که ربطی به موضوع ما نداشت. همان‌جا متوجه اشکال کار موضوعی شدیم و در صدد اصلاح کار برآمدیم. بعد از این، نمایه‌ها را ترکیبی می‌زدیم، تا این اشکال پیش نیاید.»

* «در روزهای نخستین، بیشترین چالشی که داشتیم، بحث مالی بود. در آن زمان، کامپیوتر پانصد هزار تومان قیمت داشت؛ قیمتی که با یک زمین ۱۰۰ متری در خیابان زنبیل آباد قم برابری داشت. ما برای حل این چالش، کامپیوترهای کمودور را گرفتیم. با کامپیوترهای کمودور نمی‌شد کاری انجام داد. به کمک دستگاهی به نام RS32 که ساخته بودیم، خروجی کمودور را به دستگاه

دکتر طالب پور:

بنده پیشنهادم به مسئولان مرکز این است که بازبینی اساسنامه، اهداف و چشم‌انداز آن را در دستور کار قرار بدهید؛ به گونه‌ای که در فضای عمومی فرهنگی کشور، مرکز، نقش فعال، تعیین‌کننده و اصلی را داشته باشد.

وارد بحث‌های قرآن‌کاوی رایانشی، اعجاز قرآن، تفسیر علمی قرآن و نظایر آن بشوید. این بحث‌ها، خارج از فضای حوزه، در دانشگاه‌ها نیز مطرح شده است. بنابراین، لازم است مرکز تغییر اساسی در ارتباط خود با دانشگاه‌ها پدید آورد

مطرح می‌شود، ممکن است مورد اشکال قرار گیرد؛ مثلاً کسی بگوید این مطلب، خیلی صریح از آیه برداشت نمی‌شود و یا این مطلب را فلان دانشمند هم گفته است. هرکدام از این اشکالات، درصد قطعی الصدور بودن را کم می‌کند. اگر صفر و یکی نگاه کنیم، باید کلاً برای یک اشکال، همه موارد را کنار بگذاریم؛ اما اگر فازی نگاه کنیم، با توجه به منحنی باور، منحنی یقین در بشر و منحنی ثابت زمانی و پارامترها در می‌یابیم که با توجه به تعدد اینها، تواتر اجمالی محقق می‌شود. بله، اگر فقط یک مورد موجود باشد، قابل خدشه است؛ اما وقتی همه اینها با هم جمع می‌شود، تراکم ظنون محقق می‌شود و تواتر اجمالی شکل می‌گیرد؛ مثلاً از قضایا و روایات مختلف استفاده می‌شود که امام علی (ع) شجاع بوده‌اند. تک‌تک این روایت‌ها، تواتر ندارند؛ اما با کنار هم گذاشتن آنها، تواتر اجمالی شکل می‌گیرد. این قضیه فازی هم به همین شکل می‌تواند کمک کند.

لازم است آزمایشگاه دانشگاه‌ها، طرح‌هایی را در این موضوعات تهیه کنند و توسط اساتید علاقه‌مند رشته‌های مختلف زیست‌شناسی، زمین‌شناسی، فیزیک، نجوم، شیمی و... آنها را پیگیری کنند. ما امروز اگر بخواهیم در مجامع علمی بین‌المللی ادعایی را ثابت کنیم، باید با استفاده از روش‌های برون‌دینی علمی آن را مطرح کنیم.»

استفاده از فناوری‌های رایانه‌ای در اثبات اعجاز قرآن در ادامه جلسه، یکی از حضار در مورد فعالیت‌های دکتر طالب‌پور در زمینه اعجاز قرآن پرسید. ایشان در این باره بیان داشت:

«اعجاز قرآن، دو بخش دارد: بُعد علمی اعجاز که می‌تواند شامل علوم پایه و علوم انسانی باشد. هرکدام از اینها روش تحقیق متفاوتی دارد و یکی هم بُعد نظم الفاظ قرآن، یعنی نظم در کلمات و آواست.

استفاده از روایات، گامی جدید در شناخت اعجاز قرآن است. یکی از مراجع به بند ه فرمودند: در روایات سرنخ‌های بسیار مهمی از اعجاز قرآن وجود دارد. نکته‌ای که باید توجه داشت، روش تحقیق واحد در همه اینهاست؛ یعنی اگر آیه یا روایتی به مطلبی به طور صریح اشاره کند که این مطلب در ظرف علمی ۱۴ قرن پیش موجود نبوده است و الآن به عنوان یک مطلب قطعی، نه نظریه، مورد قبول دانشمندان آن علم خاص است؛ در صورتی که این سه گزاره با هم جمع شود، می‌توانیم بگوییم این مطلب، کلام بشر نبوده است. ما در این زمینه، به طور مفصل کار کردیم. در نهایت، مقاله‌ای را در مجله مطالعات میان‌رشته‌ای پژوهشکده‌ای که به زبان انگلیسی است، چاپ کردیم.

در آنجا روش فازی را برای اثبات اعجاز قرآن داشتیم. در این روش، یکایک مواردی که به عنوان اعجاز علمی قرآن کریم

کاربرد داده‌پردازی در علوم انسانی

دکتر طالب‌پور در ادامه با ذکر یک مثال و در پاسخ به سؤال یکی از حاضران در باره علوم انسانی دیجیتال گفتند:

«طرح یکی از دانشجویهای ارشد بنده این بود که از طریق نوار قلب (ای.سی.جی)، بیماری قند افراد را کشف کند. فایده این کار، آن است که به شخصی که نوار قلب می‌گیرد، هشدار بدهد که مشکل کلیه یا قند هم دارد. متخصصان این نظریه را رد می‌کردند و می‌گفتند: ربطی بین نوار قلب و سائر پارامترها نیست. ما یک نخبه پزشکی را که متخصص قلب و نفر دوم کنکور بود، پیدا کردیم و ایشان قبول کرد که به عنوان مشاور، اطلاعات لازم را جمع کند. در نهایت، جوابی که به دست آمد، حساسیت بالای ۸۰ درصد داشت و مورد قبول تمام بحث‌های پزشکی بود. دلیل این مسئله، آن بود که پزشک‌ها دنبال علت بودند؛ ولی ما دنبال علامت بودیم. ما از علامت به مسائل می‌رسیدیم؛ آنها از علت به مسائل رهنمون می‌شدند. وقتی یک نفر مشکل کبد داشته باشد، ممکن است نوار قلب او علائمی داشته باشد که ما نبینیم؛ اما با تجمیع اطلاعات می‌توان توسط کامپیوتر الگوهایی را استخراج کرد که تشخیص دهد این قضیه، همه جا اتفاق افتد. اینها مربوط به بحث داده‌کاوی است.»

فرض کنید از روایات، علایمی استخراج شود که نمایانگر اطلاعات مورد نظر باشد. این کار که جمع‌آوری اطلاعات را انجام می‌دهد، می‌تواند بازنمایی از تصویر مورد نظر، متن یا کلمه باشد. با مقایسه این بردارها، می‌توان چیزهایی را که توصیفش نیاز به یک تجربه طولانی دارد، توصیف نمود. با این شیوه‌ای که عرض کردم، از معلول و علامت‌ها می‌توان به علت پی برد.

در بحث قرآن‌کاوی رایانشی، به صورت اتفاقی متوجه شدیم که توزیع حروف در کل، نصف، ربع و یک یا چند صفحه از قرآن، مثل هم است. این ادعا به این معنا نیست که دقیقاً مثل هم باشد؛ ولی با اختلاف کمی، این کلام، صادق است؛ اما در کتب دیگر، این اتفاق رخ نداده است و چنین نظمی وجود ندارد. اگر به این نظم اشکال کنید و بگویید این ویژگی، مختص زبان عربی است، مثل زبان‌های دیگر، مثلاً در فرانسوی، «ژ» و «غ» زیاد استفاده می‌شود یا زبان آلمانی «خ» زیاد به کار برده می‌شود، جواب می‌دهیم که این احتمال، دفع می‌شود؛ چراکه با بررسی کتب مختلف از یک زبان، می‌فهمیم که توزیع حروف در کتاب‌ها، با یکدیگر مختلف است.

احتمال دیگری که وارد می‌شود، این است که هر نویسنده‌ای، یک الگوی مخصوص به خود دارد؛ نظیر اشعار حافظ، احادیث نهج

البلاغه و... این احتمال، قوی است.

که از موضوع دارند و فکر می‌کنند که قرار است سیستم به جای مجتهد فتوا دهد. البته من با هوشمند شدن استنباط، خیلی موافق نیستم. کارهای هوشمندی که در حوزه استنباط اتفاق افتاده، همه به عنوان مقدمه استنباط است. اگر ما بر اساس اولویت و اهمیت حرکت کنیم، می‌بینیم بسیاری از کارهای زمین‌مانده هست که از اولویت بیشتری برخوردار است؛ مثلاً ترجمه ماشینی، اثر و کارکردش خیلی بیشتر از این است که مثلاً با استفاده از هوش مصنوعی کشف کنیم فلان فتوای مجتهد، خلاف مبنای علمی‌اش است. از طرفی، استنباط هوشمند، مخالفان بسیاری دارد که اینها خودش مانع از توسعه و پیشرفت کار می‌شود.»

راه‌های پیش روی در حوزه دیجیتال

ایشان در بخش پایانی از مسئولان مرکز نور بابت برگزاری این نشست تشکر نمودند و گفتند:

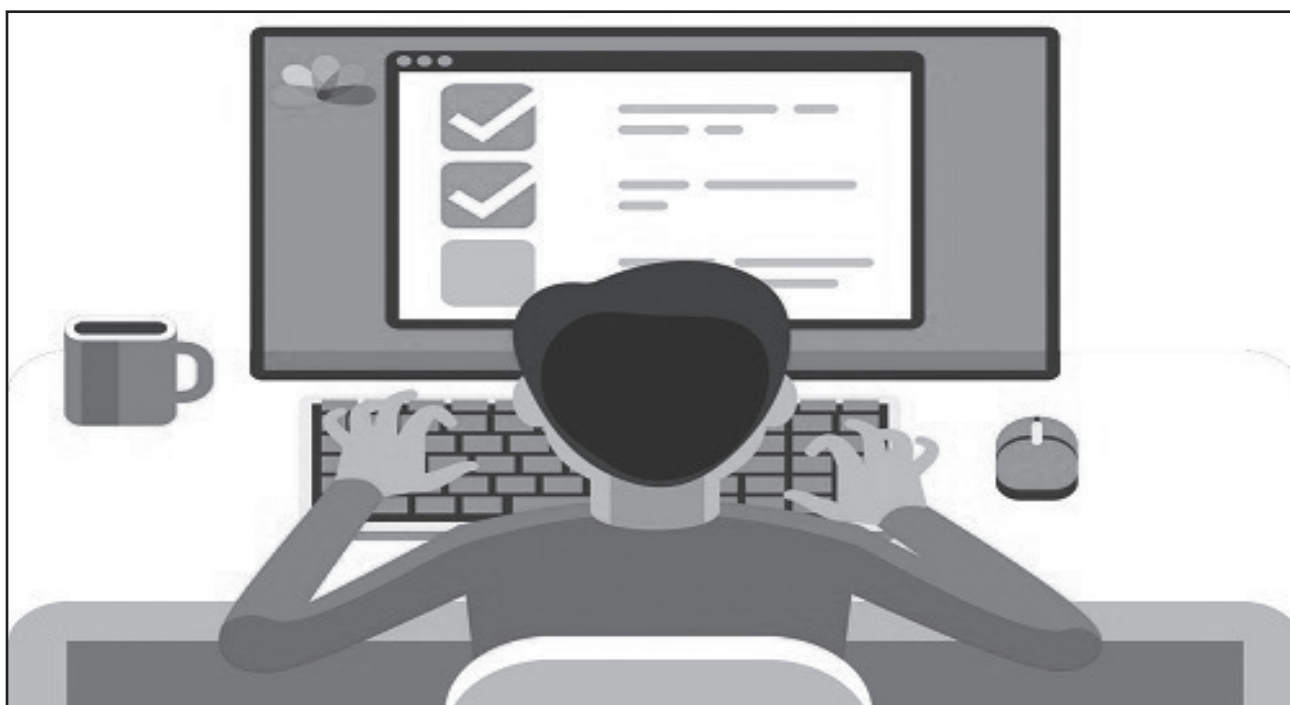
«لازم است دامنه فعالیت‌ها مرکز گسترده‌تر از گذشته شود؛ حتی اگر محدودیتی به جهت اساسنامه وجود داشته باشد، آن را اصلاح کنید. همکاری با مراکز، به‌ویژه مرکز هوش مصنوعی، بیش از گذشته اتفاق افتد. توجه به مسائل کلان کشور در حوزه فرهنگ، به طور ویژه در دستور کار قرار گیرد. ارتباط با مجامع بین‌المللی و استفاده از دانش روز دنیا موجب می‌شود تا مرکز نسبت به داشته‌های خود قوی‌تر عمل کند و ضعف‌ها و کمبودها را با استفاده از دانش روز سریع‌تر برطرف نماید.»

احتمال سوم، این است که این نظم، مختص قرآن باشد. این احتمال را ما مورد مطالعه و پژوهش قرار دادیم و به نظر ما، این احتمال، قطعی‌تر است؛ زیرا فاصله هیستوگرام‌ها و پی‌دی‌اف‌های توزیع حروف در بخش‌های مختلف قرآن، خیلی کمتر از متن‌های دیگر است. حداقل ادعایی که ما در این زمینه ثابت کردیم، مربوط به پایان‌نامه‌هاست. همان‌گونه که اثر انگشت، افراد را از هم متمایز می‌کند، توزیع حروف در متن هم می‌تواند افراد را از یکدیگر متمایز نماید. اگر محتوای متنی ما حجم زیادی داشته باشد، این کار قابل رصد است و می‌شود فهمید این کتاب، از هم پراکنده است یا قسمتی از متن با بقیه تفاوت دارد. این داده، هرچند به طور قطعی ثابت نمی‌کند که این متن متفاوت از نویسنده صادر نشده، اما می‌تواند به عنوان داده غیرطبیعی، مورد توجه قرار گیرد تا محقق توجه بیشتری نسبت به آن داشته باشد.

بنابراین، داده‌پردازی که سرمایه اصلی این مرکز است، یعنی حدود ۹۰ هزار جلد کتاب که تقریباً ۵۰ هزار جلد آن، به شکل متن کامل است، با توجه به اینکه این اطلاعات برچسب‌گذاری شده است، باید در دستور کار قرار گیرد. توصیه می‌کنم تمام رفتار کاربران و فعالیت‌های آنها در سایت‌های مرکز را حفظ کنید. اینها همه قابل تحلیل است.

امروزه، اینکه هوش مصنوعی می‌تواند به استنباط کمک کند، مخالفت‌هایی می‌شود. این امر، شاید به دلیل تصور ناقصی است

یکی دیگر از بایدها در مسیر پیش رو این است که مرکز کامپیوتری علوم اسلامی، با مرکز پژوهشکده هوش مصنوعی تفاهم‌نامه و همکاری داشته باشد.

بنده پیشنهادم به مسئولان مرکز این است که بازیابی اساسنامه، اهداف و چشم‌انداز آن را در دستور کار قرار بدهید؛ به گونه‌ای که در فضای عمومی فرهنگی کشور، مرکز، نقش فعال، تعیین‌کننده و اصلی را داشته باشد.

وارد بحث‌های قرآن‌کاوی رایانشی، اعجاز قرآن، تفسیر علمی قرآن و نظایر آن بشوید. این بحث‌ها، خارج از فضای حوزه، در دانشگاه‌ها نیز مطرح شده است. بنابراین، لازم است مرکز تغییر اساسی در ارتباط خود با دانشگاه‌ها پدید آورد.

در باره پیاده‌سازی قرآن در جامعه نیز باید شاخص‌هایی داشت که به صورت هوشمند رصد کرد تا بفهمیم عمل به قرآن در جامعه، تا چه اندازه اتفاق می‌افتد؟ اینکه ما قرآن را به بهترین نحو تحلیل کنیم، خوب است؛ اما آنچه مهم است، این است که چه میزان به قرآن عمل می‌کنیم؟ متناسب با این رصد، ما می‌فهمیم که کدام‌یک از تصمیمات درست بوده و کدام غلط. بنابراین، بحث هوش فرهنگی، اهمیت و کاربرد بسیاری در جامعه دارد. ■

یکی از نکاتی که راجع به بحث «راه پیش رو» لازم است گفته شود، همکاری جدی با دانشگاه‌های کشور است. مرکز در حوزه می‌درخشد؛ اما این درخشش را می‌تواند در دانشگاه هم داشته باشد؛ به خصوص در بخش علوم انسانی و اسلامی. دانشگاه امتیازاتی دارد که گاهی در حوزه یافت نمی‌شود؛ مثل تحقیقات میان‌رشته‌ای؛ به‌عنوان نمونه، اشارات علمی که در قرآن استفاده شده است، نیاز به تحقیقات عمیق دارد؛ چراکه بعضی از مسائلی که ادعا شده، غلط و یا وهن به اعجاز قرآن است.

ما در حوزه فرهنگ، ضعف‌های بسیاری داریم که بیشتر ناشی از نداشتن بازخورد درست از جوامع دانشگاهی و علمی است. ما نمی‌دانیم به طور مثال، در بحث حجاب، چند نفر طرفدار بی‌حجابی هستند؟ یا راجع به اخلاق، چند نفر اخلاقی عمل می‌کنند؟ اینها معلوم نیست. ما باید شاخص‌های اصلی فرهنگی در دانشگاه را تعریف کنیم که عبارت‌ند از شاخص: رضایت، دینداری، اخلاق حرفه‌ای و امید، و بعد این چهار شاخص را پیوسته رصد کنیم و تصمیمات متناسب با آن داشته باشیم.

حوزه دیگری که در ارتباط با دانشگاه می‌تواند فعال شود، حمایت از پایان‌نامه‌هاست. استفاده از تکنولوژی‌های جدید هوش مصنوعی، مثل: ترجمه ماشینی، پیکره‌ها و برچسب‌گذاری و... در این مسیر می‌تواند کمک مؤثری برای دانشجویان و اساتید باشد.